

Валентина Варчук (Київ)

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ ОСНОВНОГО ТЕКСТУ ПОЕЗІЇ У ПРОЗІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА «РАНЕНЬКО ЧЕСАЛА ВОЛОССЯ...»

Проблема вибору основного тексту – одна із центральних у текстології. Для її вирішення текстологи виробили цілий ряд правил і практичних порад, що дають змогу вибрати з-поміж наявних редакцій і варіантів твору той текст, який найповніше відображає творчу волю автора.

На перший погляд, процедура вибору основного тексту проста і вимагає від видавця або дослідника виконання дій за стандартною схемою. Однак у текстологічній практиці відомі випадки, коли такий однобічний підхід до вивчення тексту призводив до помилкових висновків. Завдання, що їх висуває сучасна текстологія, вимагають від дослідника комплексного підходу до тексту як результату індивідуального акту творення. Адже повноцінне літературознавче дослідження неможливе без вивчення творчої історії тексту, докладного аналізу не лише його друкованих, а й рукописних джерел як найповнішого вияву творчої особистості письменника. Проникнення в історію тексту твору, всебічне вивчення всіх редакцій та варіантів дають змогу повніше охопити загальну картину його становлення у зіставленні з розумінням авторського задуму, глибше розкрити смисловий та художній потенціал.

Показова у цьому сенсі поезія в прозі Василя Стефаника «Раненько чесала волосся...». У рукописному фонді Василя Стефаника Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України зберігаються два автографи цього твору (Ф. 8. – Од. зб. 55, 57). У художньому плані тексти практично рівноцінні, причому обидва завершені, викінчені, здавалося б, рівноправні. Несуттєві стилістичні виправлення письменник зробив лише в автографі № 55, очевидно у процесі переписування. Проте вони не спричинили до ідейно-композиційних змін тексту загалом, а лише частково увиразнили його художньо-стильову структуру. На мою думку, тексти обох автографів треба розглядати не як окремі редакції, а як варіанти. Надалі у тексті позначатимемо автографи № 55 і № 57 як варіанти.

Специфіка встановлення основного тексту ускладнюється ще й тим, що тексти обох варіантів не датовані Василем Стефаником. За життя письменника жоден із них не був опублікований. Отже, питання вибору основного тексту у цьому випадку зводиться насамперед до встановлення хронології їх написання.

Упорядники другого тому «Повного зібрання творів» Василя Стефаника у трьох томах (1949–1954) Марія Грудницька, Степан Крижанівський, Йосиф Куриленко за основу публікації цього твору вибрали текст автографа № 57 («Раненько чисала волосся»). На їхню думку, це остаточна редакція твору (має присвяту «Вацлавови»). Її автограф разом з іншими поезіями у прозі був надісланий Василем Стефаником Вацлаву Морачевському у листі у серпні 1897 року [13; 192]. Однак сумнівними видаються висновки упорядників щодо автографа № 55 («Чесала волосся раненько»), на зворотньому аркуші якого написаний початок новели «Сама саміська». Вважаючи текст цього автографа ранішою редакцією твору, вони датували його приблизно кінцем 1897 року. За аргумент було взято дату опублікування новели «Сама саміська» у газеті «Праця» [13; 193].

Таке пояснення породжує ряд запитань. Чому упорядники за основу публікування образка вибрали текст автографа № 57, адже, згідно з поданими коментарями, він є вторинним по відношенню до автографа № 55? Чи можна вважати переконливим аргументом щодо датування тексту автографа № 55 наявність на зворотній стороні аркуша початку новели «Сама-саміська»? У рукописному фонді В. Стефаника зберігаються три початкові редакції цієї новели (Ф. 8. – Од. зб. 55, 34, 57). Ймовірно, перший початок редакції цього твору (№ 55) не задовольнив письменника, і він відклав аркуш. А через деякий час повернувся до нього знову, щоб розпочати на зворотній стороні новий варіант образка «Раненько чесала волосся...» (№ 55).

Уперше його опублікував Степан Крижанівський у журналі «Радянська Україна» (1941, № 2) разом з іншими п'ятьма закінченими поезіями у прозі [3; 104]. Очевидно, дослідник був

перекоаний у тому, що образки, надіслані Василем Стефаніком Вацлаву Морачевському не були остаточним вираженням творчої волі письменника. Про це свідчить факт опублікування у цьому журналі ще двох поезій у прозі («У воздухах плавають ліси» (Ф. 8. – № 51), «Городчик до бога ридає» (Ф. 8. – № 47)) як цілком завершених творів. Їх тексти дещо відмінні порівняно з текстами автографа № 57. І хоча Степан Крижанівський не прокоментував у вступній статті «Поезії у прозі» Василя Стефаніка» свій вибір на користь текстів зазначених автографів, очевидно, дослідник помітив їх переваги над текстами автографа № 57. Можливо, цим і пояснюється вагання упорядників другого тому «Повного зібрання творів» Василя Стефаніка у трьох томах (1949–1954), серед яких був Степан Крижанівський, щодо вибору основного тексту образка «Раненько чесала волосся» на користь варіанта № 57.

Сучасники Степана Крижанівського згадували у своїх наукових розвідках про існування варіанта № 55 лише побіжно, здебільшого вказуючи на деякі відмінності у текстах, але не пояснюючи їх. Згадуваний вже нами Василь Лесин, переказуючи зміст образка «Раненько чесала волосся...», зазначав, що останні речення обох варіантів відрізняються. «При чому спершу було ще: «з весною прийде твій милий»» [5; 95]. Літературознавець Микола Грицюта пов'язував появу кожної нової редакції поезії у прозі (у тому числі й образка «Раненько чесала волосся...») з намаганням письменника позбутися реалістичних тенденцій і наблизитися до модерністичного письма [5; 36].

Однак, констатація факту мало чого варта без другої її складової – текстологічного пояснення, що його треба шукати не тільки у формальних ознаках автографів, а й в особливій повноті і цінності закладеного у них життєво-психологічного матеріалу. Отже, спробуємо вирішити проблему вибору основного тексту поезії у прозі «Раненько чесала волосся...», ґрунтуючись на докладному вивченні його творчої історії.

У листі від серпня 1897 року, одержимий мрією написати «маленьку книжечку і надрукувати її у 5 екземплярах» для свого найкращого друга і учителя Вацлава Морачевського, Василь Стефанік надсилає йому у Краків із Сторожинця сім образків («У воздухах плавають ліси...», «Над його головою голуб...», «Городчик до бога ридав...», «Йшов з поля...», «Під горою коло ліса...», «З хорім на двір...», «Раненько чесала волосся...» (з присвятою В. Морачевському)). Серед них особливе зацікавлення у Вацлава Морачевського викликала поезія у прозі «Раненько чесала волосся...». І не через те, що цей образок був присвячений саме Морачевському. Перед ученим лежав розгорнутий літопис душі, яка благала розуміння і прощення, цього не міг не помітити такий уважний і чутливий до людських страждань Вацлав Морачевський. Хоча і він, як свідчить зміст листа до Василя Стефаніка від 13 вересня 1897 року, так і не збагнув до кінця, що у художньо-поетичній формі талановитий юнак розповів реальну історію зі свого життя. Єдине, у чому Вацлав Морачевський був переконаний: «Не для мене він, хоч ім'я моє має...» [15; 30].

У листі, надісланому Вацлаву Морачевському у жовтні 1897 року, письменник пояснює, що «образочок правдивий і про мене він написаний» [14; 122]. Для підтвердження у наступних рядках листа Василь Стефанік докладно розповідає життєву історію, що лягла в основу поезії у прозі «Раненько чесала волосся...». Під час навчання у гімназії у нього закохалася «висока, білява панна». Однак юнак не був певний у своїх почуттях до неї. Надміру вразливий, емоційно-чутливий, він не міг відверто зізнатися у цьому дівчині, бо керувався у житті почуттями зболеного серця. Висловити невимовне допоміг випадок: «Раз вона чисалася і я був при тім. Та вона питалася оріха, чи прийде єї милий?» [14; 120]. Замість горіха відповів Стефанік, що милий прийде, «але додав, що оріх мусить єї сказати, бо інакше він не годен, як сонце дивиться на него» [14; 122]. Саме цей епізод із життя письменник майстерно обіграв в образочку «Раненько чесала волосся...». Прообразом героїні твору була Євгенія Бачинська, рідна сестра Левка Бачинського, гімназійного товариша Василя Стефаніка.

Ще у листі-сповіді до Левка Бачинського від 14 травня 1896 року письменник зізнався: «...я написав сестрі, ще в зимі, що я єї люблю, бо сего хотіла, але не могу єї сказати, що оженюся з нею...» [14; 66]. На жаль, жодного листа письменника до Євгенії Бачинської не збереглося. На основі змісту зазначеного вище фрагмента можемо тільки припустити, що згаданий лист Василя Стефаніка до Євгенії Бачинської міг бути одним із творчих (можливо, й перших) штрихів до написання образка «Раненько чесала волосся...». Адже саме у цей час

Василь Стефаник розпочинає болісні шукання себе як письменника, у листах до друзів і знайомих випробовує пластичність фрази і чуттєвість слова.

Зворушений ширістю листа, надісланого Василем Стефаником у жовтні 1897 року, Вацлав Морачевський зрозумів, чому саме йому письменник присвятив образок «Раненько чесала волосся...» і як важливо для нього було виразити наболіле словом: «Ви мені надіслали шматок свого життя, трохи свого болю, ви саме зі мною бажали поговорити про почуття найделікатніші» [8; 13].

Інших прямих свідчень щодо історії написання варіанта № 57 нам віднайти не вдалося. Але якщо брати до уваги той факт, що всі надіслані із Сторожинця образки Василь Стефаник пізніше переробив і вони відомі у нових редакціях і варіантах, доречно припустити, що це саме стосується і твору «Раненько чесала волосся...». Сам письменник, надсилаючи поезії у прозі Морачевському, сумнівався у їх готовності до друку: «Чую, що-м не так написав, як би-м хотів, але пропало» [14; 122]. Це зізнання письменника деякі дослідники трактують як аргумент, що Василь Стефаник «почав ставитись більш критично до модерністичних новацій», тобто до поезій у прозі, з чим, звичайно, погодитися не можна. Така самокритика Василя Стефаника, на нашу думку, насамперед була продиктована високою вимогливістю до себе. Отже, у визначенні типу автографів поезії у прозі «Раненько чесала волосся...» ми впритул підходимо до характеристики особливостей творчого процесу письменника.

В автографах образка «Раненько чесала волосся...» ми не побачимо нашарувань тексту, значних виправлень, заміन. І тільки деінде дрібна правка спрямовує фразу у потрібне річище. Складається враження, що кожен із варіантів – це результат складного процесу вербалізації внутрішнього переживання. Звичайно, не можна категорично стверджувати, що Василь Стефаник писав свої твори одразу начисто. Однак не слід забувати і про те, що більша частина його рукописів утрачена. Їх каліграфічна охайність, насамперед, зумовлена манерою письма Василя Стефаника. Він ніколи не правив і не писав над рядками. І навіть якщо виникала потреба перекреслити чи переставити кілька слів, письменник брав чистий аркуш і розпочинав роботу заново, допоки не знаходив потрібні слово, фразу, образ. Списаний аркуш, який його не задовольняв, він, зазвичай, нищив. Підтвердження цьому ми знаходимо у спогадах Богдана Лепкого [4; 103], Михайла Рудницького [9; 128–129] та у листі Василя Стефаника до Софії Морачевської від серпня 1897 року [14; 117–118]. Тому складно встановити, котрий із наявних рукописів первинний, а котрий вторинний. Але у нашому випадку визначити типи автографів необхідно, адже суть справи не у їх зовнішньому вигляді, а в способі творення і призначенні.

Подивитися на цю проблему дещо в іншому ракурсі нас спонукав лист письменника від 6 грудня 1897 року, адресований Вацлаву Морачевському. У стані глибокого відчаю і душевного виснаження Василь Стефаник повідомляє Вацлава Морачевського про смерть Євгенії Бачинської, що настала 5 грудня 1897 року. Зміст цього листа, наскрізь пройнятий трагічним пафосом, свідчить, наскільки болісно Василь Стефаник сприйняв смерть дорогої для нього людини. У тексті листа знаходимо спогади письменника про зустрічі з Євгенією Бачинською, які межують із скорботними картинками, навіяними трагічною звісткою про її раптову смерть. Розуміння того, що він не зможе приїхати із Кракова на її похорон, що відбудеться 7 грудня у Серафінцях, ще більше посилили його страждання – аж до виникнення галюцинаційних видінь образу померлої.

Це непоодинокий лист в епістолярії письменника, в якому з'являються видіння смерті. Потреба у їх написанні була зумовлена, зазвичай, зовнішніми трагічними подіями, які письменник дуже боляче переживав. Слушно з цього приводу зазначав Ян Парандовський: «Довірити слову захололу гіркоту, жаль тривоги... – означає внутрішньо очиститись, іноді це єдиний вихід, рефлекс самооборони від смерті чи безумства» [6; 29]. У листі до Ольги Гаморак від грудня 1897 року Василь Стефаник докладно описує свій внутрішній стан у день поховання Євгенії Бачинської, емоційно переживає події минулого, намагаючись знайти відповідь на питання: «чи з любови, чи на сухоти вона умерла?!» [14; 129–130].

На думку Романа Піхманця, сильне емоційне потрясіння від побаченого чи почутого Василем Стефаником давало поштовх до виникнення художнього чуття, яке сколихувало творче ество письменника [7; 109]. У такі психологічно складні моменти він не раз повертався до написаного, довго шукав влучної фрази і слова, щоб «сильно вдарити в серце людське, так сильно, як часом грім лупить о скалу» [14; 181]. Очевидно, й цього разу така трагічна подія не могла не збудити творчу

енергію митця, про що свідчить один із фрагментів листа, адресованого Вацлаву Морачевському, зміст якого ідентичний з останнім реченням варіанта № 55:

Лист до Вацлава Морачевського
від 6 грудня 1897 року

Варіант № 55

«Умерла та й не діждалася тої весни, що оріх сі шептав, що вона прийде і милого за руку приведе» [14; 129].

«А за вікном шепотів оріх широким листем: з весною прийде твій милий» [12; 1зв.].

Кінцевий фрагмент варіанта № 57, який письменник надіслав Морачевському у травні 1897 року, має дещо інше смислове навантаження: «А за вікном шепотів оріх широким листем: чешися, дурна, він тебе любить!» [11; 8].

Стилістичний аналіз виправлень, зроблених письменником, очевидно, у процесі переписування варіанта № 57, засвідчує рух тексту у напрямку удосконалення варіанта № 55. Він цікавий не лише поетичною формою викладу, а й ритмічною організацією художнього матеріалу. Психологічно-інтонаційне увиразнення тексту здійснюється за рахунок ретельного добору Василем Стефаником стилістичних засобів та упорядкування синтаксичних одиниць на різних мовних рівнях. Саме вони є тими ритмічними механізмами, завдяки яким відбувається передача психологічного напруження.

На стилістичному рівні таку функцію виконують інверсії, рефрени та повтори. Їх мало, але вони вдало використані письменником.

Уже з першого речення письменник править і удосконалює текст. Простежимо ці зміни у текстах обох варіантів:

Варіант № 57

Варіант № 55

Раненько чисала волося. Крізь вікно протискалися промені осінні. повзали з волосся як срібні, тоненькі ниточки з золотої брили [11; 7].

Чесала волося раненько. Крізь вікно тиснулися проміні осінні. Сповзали з волосся як срібні кругленькі ниточки з брили золотої [12; 1 зв.].

Переміщення у фрагменті варіанта № 55 обставини часу («раненько») у кінцеву позицію сприяє акцентуванню уваги читача на перебігу процесу розчісування волосся як відображення внутрішніх переживань героїні. Адже митця, який творить у жанрі поезії у прозі, цікавить не хто і коли виконує певну дію, а внутрішній стан особи, що її здійснює.

Тому цілком виправдане використання письменником рефрену «чесала волосся» в наступному фрагменті варіанта № 55:

Варіант № 57

Варіант № 55

Як вона чисала то широке листе оріха під вікном хиталося поволеньки і перегонило проміні з одної шибки в другу [11; 7].

Чисала волосся, а широке листе оріха під вікном хиталося поволеньки і перегонило проміні з одної шибки в другу [12; 1зв.].

У зазначеному фрагменті виділений рефрен не тільки наголошує на певному аспекті думки, концентрує увагу читача на пізнанні її психологічної суті. Функції його значно ширші. У варіанті № 57 він представлений залежною частиною складнопідрядного речення, яка може виявляти свої семантико-інтонаційні особливості лише у загальній його структурі. Для того, щоб виокремити ідейно-смисловий компонент цього речення у варіанті № 55 і завдяки цьому увиразнити ритмомелодіку його тексту загалом, Василь Стефаник будує інтонаційні зв'язки між предикативними частинами складного речення на основі сурядних відношень. У процесі читання тексту складається враження, що частини складносурядного речення ніби нанизуються одна на одну, створюючи плавний ритм послідовності і легкості.

Художня функція ритму завжди однакова: він створює відчуття передбачуваності, «ритмічного чекання» кожного елемента [10; 6–7]. Цій художній функції ритму підпорядкована і наступна правка у структурі складного речення:

Варіант № 57

Варіант № 55

Сперлася обома руками на стіл, а волося впало та й плечі закрило, та й крісло [11; 7].

Сперлася обома руками на стіл а волося впало. Заслонило плечі і крісло [12; 1зв.].

У фрагменті варіанта № 57 наявність розділового сполучника «та й» при однорідних додатках лише ускладнює структуру речення і зміщує інтонаційні акценти на менш значимі синтаксичні одиниці. Щоб спростити будову речення і завдяки цьому уникнути ритмічної

неузгодженості з іншими фрагментами тексту, у варіанті № 55 письменник розділив це речення на дві окремі синтаксичні одиниці. Перша з них представлена складносурядним реченням, ритмічна організація якого і справді створює ефект «ритмічного чекання» наступного елемента. Таким елементом у нашому випадку є інша синтаксична одиниця, виражена емоційно неповним реченням (за визначенням Юрія Шевельова) «Заслонило плечі і крісло». Василь Стефаник навмисно відмовляється від слова волосся (воно очевидне із контексту попереднього речення) задля підсилення емоційного тону висловлювання. Речення такої структури – один із найхарактерніших засобів ритмічної організації тексту у творах Василя Стефаника. Вони сприяють відтворенню напруженого психологічного стану персонажів.

Важливі стилістичні функції виконують інверсії. У варіанті № 55 письменник виявляє особливу увагу до інверсованих сполучень. У тексті зазначеного варіанта вони не тільки посилюють смислові значення інтонаційно виділених слів, а й впливають на ритмомелодіку художнього тексту, створюючи ритмічні нюанси, неможливі за нормативного синтаксичного ладу. Інверсійні одиниці «брили золотою», «камінь білий», які є досить поширеними в народнопоетичному мовленні, сприяють мелодійному виразненню речень, посиленню їх ліричного начала. Слушно з цього приводу зауважив Василь Лесин, що в аналізованій поезії у прозі генетичних зв'язків треба шукати з народною піснею, яку Василь Стефаник дуже любив, а не з творчістю модерністів [5; 95].

Загальне враження мелодійності створюють повтори, зумовлені ритмічно-інтонаційними та смисловими чинниками. Простежимо їх використання у фрагментах обох варіантів:

Варіант № 57

Спадало як водопад золотих филь спадає. Спадаючи, вижолобили собі филі дорогу і підмивали тепер дальше шию [11; 7].

Варіант № 55

Ті филі золоті спадаючи вижолобили собі дорогу і підмивають тепер дальше шию [12; 1зв.].

Щоб уникнути зайвої тавтології дієслівних форм («спадало», «спадає», «спадаючи») у двох послідовно розташованих реченнях, у варіанті № 55 письменник змінив синтаксичний порядок слів у реченні, що розпочиналося аналогічною дієслівною формою («спадаючи»). У результаті початкова лексема із доданим вказівним займенником («ті филі»), посиливши свої виразові якості, стала виконувати функції посилювального повтору, який плавно приєднує попереднє речення до наступної синтаксичної одиниці. За такою аналогією здійснюється зв'язок і між іншими реченнями. Отже, як бачимо, правка, зроблена письменником, не тільки увиразнила художні особливості тексту, а посилила його ритмічні якості.

У наступних змінах тексту варіанта № 55 виразно проявляється прагнення Василя Стефаника до граничної прозорості, психологічної переконливості, що полягає у вилученні з речення стилістично незначимих лексем на користь виразніших художньо-смислових конструкцій. Простежимо ці зміни у наступних фрагментах:

Варіант № 57

Шум оріха вкрадувався в єї гадки. Помалійше, все помалійше водила гребенем по волосю – тай перестала [11; 7].

Варіант № 55

Шум оріха вкрадався в єї гадки. Помаліще, совала гребенем – та й лишила ребінь у волосю [12; 1зв.].

У варіанті № 55 вилучення письменником із першої частини цього речення підсилювальної частки «все» пов'язане із заміною дієслова «водити» на «совати». Семантика дієслова «совати» не тільки виражає рівень інтенсивності виконання дії, а й відображає душевний настрій того, хто її здійснює. Завдяки синтаксичній конструкції «та й лишила гребінь у волосю» письменник ще більше увиразнив складний внутрішній стан героїні, надав його відтворенню психологічної переконливості.

Однак найважливіша функція прийменника «вже» полягає у тому, що вона сприяє відтворенню різних типів модальності, залежно від своєї позиції у реченні. Це очевидно з наступних фрагментів:

Варіант № 57

– «От осінь вже. Чи ти, листе, шепчеш, що він мене вже не любить [11; 7].

Варіант № 55

«От осінь вже. Чи ти, листе, шепчеш що він вже мене не любить? [12; 1зв.].

У варіанті № 57 розміщення прийменника «вже» перед дієсловом «не любить» надає висловлюванню відтінку категоричності, переконливості («він мене вже не любить»). Тоді, як у варіанті № 55 зміна її позиції зумовила іншу модальність («він вже мене не любить»).

Правки, зроблені письменником на лексичному рівні у наступних фрагментах обох варіантів, пов'язані із здатністю слова виражати різні емоційно-експресивні відтінки.

Варіант № 57

А може ти за людьми говориш, що я негідна, що бом далася на підмову? Або приносиш его мисли, що я старіюся, та не можна мене любити? [11; 7–7 зв.].

У заміні лексеми «негідна» на «пропаша» у варіанті № 55 «виразно простежується прагнення Василя Стефаника до психологізації художнього образу, посилення його трагедійності.

Неоднакові в семантико-стилістичному відношенні звертання «горішку... коханий» і «горішку небоже...»:

Варіант № 57

– «Скажи бо горішку, скажи, коханий!» [11; 8].

Варіант № 55

А може ти за людьми говориш, що я пропаша, що далам ся на підмову. Або приносиш его гадки, що я старіюся та не можна мене любити? [12; 1 зв.].

Варіант № 55

«Скажи ж бо горішку, скажи небоже!» [12; 1 зв.].

У варіанті № 55 звертання «небоже» вживається із значенням нещасний, бідолашний, що підкреслює емоційну спорідненість горіха із внутрішнім станом дівчини, його психологічну здатність проникати «в її гадки».

Слід зазначити, що у варіанті № 57 на позначення слова думки Василь Стефаник використав дві лексеми з абсолютно однаковим значенням – «гадки» і «мисли». Щоб уніфікувати зазначені лексичні форми у варіанті № 55, письменник замінив слово «мисли» на «гадки».

Отже, варіант № 55 цілком довершений як композиційно, так і художньо-стилістично. Мало того, зміни, зроблені письменником у цьому варіанті, вказують на інший вияв почуттєвої домінанти. Безперечною рацією з цього приводу мав Григорій Грабович: «У випадку, коли поезія пишеться кров'ю (і навіть, якщо вона не є сповіддю, – «тільки літературою»), кожна розгорнута нова версія... заслуговує на рівноправність» [1; 121]. Ці слова чітко виражена проекція на обидва варіанти образка «Раненько чесала волосся...». Кожен із них відображає внутрішній стан митця за різних життєвих обставин. Цим і зумовлена, на нашу думку, відмінність в упорядкуванні художнього матеріалу у текстах обох варіантів на різних мовних рівнях, а також в організації інтонаційно-психологічного ритму як прояву особливого душевного стану письменника у момент творчого акту.

На підставі проведеного стилістично-текстологічно аналізу можемо стверджувати, що варіант № 55 за часом написання є пізнішим. До переробки твору письменник звернувся після 5 грудня 1897 року, тобто після смерті Євгенії Бачинської. Про це свідчить вище цитований нами фрагмент листа Василя Стефаника до Вацлава Морачевського від 6 грудня 1897 року, зміст якого збігається з останнім реченням варіанта № 55. У цьому варіанті зафіксовано нову з точки зору досягнутого ідейно-змістового й художнього результату стадію роботи письменника над текстом.

Отже, у «Повному зібранні творів» Василя Стефаника у трьох томах (1949–1954) подано не остаточний, найдовершений текст, що виражає останню творчу волю письменника, а текст раніший. При підготовці наступного видання такого типу необхідно виправити цю помилку: до основного тексту умістити варіант № 55 («Чесала волосся раненько»), а у розділі «Інші редакції та варіанти» подати первісний варіант № 57, який має назву «Раненько чисала волосся».

Література:

1. Грабович Г. Між словом і схемою: У пошуках Шевченкового тексту / Григорій Грабович // Сучасність. – 1993. – № 11. – С. 105–127.
2. Грицюта М. С. Художній світ Василя Стефаника / Микола Сидорович Грицюта. – К. : Наукова думка, 1982. – 199 с.
3. Крижанівський С. «Поезії в прозі» Василя Стефаника / Степан Крижанівський // Радянська Україна. – 1941. – № 2. – С. 100–105.
4. Лепкий Б. С. Три портрети: Іван Франко. Василь Стефаник. Владислав Оркан: Спогади / Богдан Сильвестрович Лепкий. – Львів : Оксарт, 1998. – 137 с.
5. Лесин В. М. Василь Стефаник – майстер реалістичної новели: дисертація доктора філолог. наук / Василь Максимович Лесин. – Чернівці, 1966. – 583 с.

6. Парандовский Ян. Алхимия слова / Ян Парандовский ; пер. с польск. – М. : Прогресс, 1972. – 335 с.
7. Піхманець Р. В. Психологія художньої творчості : Теоретичні та методологічні аспекти / Роман Володимирович Піхманець. – К. : Наукова думка, 1991. – 164 с.
8. Погребенник Ф. П. Сторінки життя і творчості Василя Стефаника / Федір Петрович Погребенник. – К. : Дніпро, 1980. – 349 с.
9. Рудницький М. І. Письменники зблизька / Михайло Іванович Рудницький. – Львів : Книжково-журнальне вид-во, 1958. – 171 с.
10. Соколова В. А. Психологічний компонент ритмомелодики вірша : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. / В. А. Соколова. – Тернопіль, 2002. – 18 с.
11. Стефаник В. «Раненько чисала волося» // ВР ІЛ НАНУ. – Ф. 8. – Од. зб. 57. – Арк. 7–8.
12. Стефаник В. «Чесала волося раненько» // ВР ІЛ НАНУ. – Ф. 8. – Од. зб. 55. – Арк. 1 зв.
13. Стефаник В. Повне збір. творів : у 3 т. / Василь Стефаник. – К. : Вид-во АН УРСР, 1949–1954. – Т. 2: Автобіографічні твори, поезії в прозі, публіцистика, незакінчені твори і переклади. – 223 с.
14. Стефаник В. Повне збір. творів : у 3 т. / Василь Стефаник. – К. : Вид-во АН УРСР, 1949–1954. – Т. 3 : Листи. – 328 с.
15. Стефаник Ю. В. Роздуми про батька: Статті про Василя Стефаника. Листи в Україну / Юрій Васильович Стефаник. – К. : Криниця, 1999. – 223 с.

**The Problem of the Base Text Selection of Vasyl Stefanyk's Poem in Prose
«She was Combing her Hair Early in the Morning...»**

The article deals with the history of creating a poem in prose «She was combing hair early in the morning» by Vasyl Stefanyk. Two variants of this writing are researched and analyzed. The emphasis is made on the base text selection from the extant variants of the writing. This procedure proves to be an integral part of publishing process.

Олена Денисенко (Харків)

**ДІАЛОГИ НА ВІДСТАНІ
(ПРИВАТНЕ ЛИСТУВАННЯ ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА)**

Листування відомих діячів – це своєрідний пласт культурного життя епохи, цінний документ для характеристики інтересів історичної доби, що одночасно є як свідченням про життя, культурні, мистецькі події, так і показником наукових інтересів, переконань адресата та адресанта, що проливає додаткове світло на їхні особистості та творчий доробок. Саме ці факти лягли в основу предметного зацікавлення багатьох дослідників, зокрема Володимира Кузьменка, Нелі Павлик, Михайлини Коцюбинської, Олександра Галича та інших. Проте в українському літературознавстві дослідження приватного листування культурних діячів, особливо діаспори, вважати вичерпними не можна. Варто зазначити, що епістолярій довгий час перебував на межі між історіографією та літературознавством, а самі листи частіше називалися джерелами особового походження, ніж художніми творами. На крок далі пішло російське літературознавство, де ця проблема достатньо серйозно опрацьована. Збільшення дослідницької уваги до епістолярію в українській науці відбулося наприкінці ХХ сторіччя, і сьогодні приватне листування багатьох діячів культури активно видається і студіюється (листування Олексі Горбача, Докії Гуменної, Зіни Генік-Березовської, Юрія Луцького, Дмитра Нитченка та інших).

Листи Юрія Шевельова давно заслуговують на детальне дослідження, адже в них зазвичай міститься багато цікавої інформації, що стосується як питань особистих, так і літературного, літературо- та мовознавчого характеру, багатьох видів мистецтва. Частина епістолярної спадщини опублікована (зокрема, його листування з Олексією Горбачем оприлюднено у книзі «Життя – не просто існування: Листування Олексі Горбача (1956–1996)», видавництвом «Факт» готується до друку листування із Оксаною Забужко (частина опублікована в журналі